

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
NILS WAHL
prezentate la 15 mai 2013¹

Cauza C-184/12

**United Antwerp Maritime Agencies (Unamar) NV
împotriva
Navigation Maritime Bulgare**

[cerere de decizie preliminară formulată de Hof van Cassatie (Belgia)]

„Convenția privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale — Principiul autonomiei de voință —
Limite — Intervenție a normelor imperative ale legii forului — Contract de agenție comercială”

I – Introducere

1. Prezenta cauză privește interpretarea articolului 3 și a articolului 7 alineatul (2) din Convenția privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, deschisă spre semnare la Roma la 19 iunie 1980² (denumită în continuare „Convenția de la Roma”), cu referire la Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciale independente³.

2. Cererea de decizie preliminară formulată în speță de Hof van Cassatie se înscrie în cadrul unui litigiu între United Antwerp Maritime Agencies (Unamar) NV (denumită în continuare „Unamar”), societate de drept belgian, pe de o parte, și Navigation Maritime Bulgare (denumită în continuare „NMB”), societate de drept bulgar, pe de altă parte, privind plata anumitor despăgubiri pretins datorate în urma rezilierii de către NMB a contractului de agenție comercială care existase până atunci între aceste două societăți. În cadrul procedurii judiciare rezultate s-a pus printre altele problema posibilității instanței belgiene de a aplica, în ceea ce privește contractul, dispozițiile imperative ale legii forului, în pofida existenței unei clauze de arbitraj care desemna Camera de Comerț și Industrie din Sofia (Bulgaria) și care prevedea în mod expres aplicarea, în ceea ce privește contractul, a dreptului bulgar.

1 — Limba originală: franceza.

2 — JO 1980, L 266, p. 1, JO 2007, L 347, p. 3. Conform articolului 1 din Primul protocol din 19 decembrie 1988 privind interpretarea de către Curtea de Justiție a Convenției de la Roma din 1980 (JO 1998, C 27, p. 47, Ediție specială, 19/vol. 10, p. 170), intrat în vigoare la 1 august 2004, Curtea este competentă să se pronunțe cu privire la cererile de decizie preliminară referitoare la interpretarea dispozițiilor convenției menționate. În plus, în temeiul articolului 2 litera (a) din acest protocol, Hof van Cassatie (Belgia) poate solicita Curții să pronunțe o hotărâre preliminară asupra unei chestiuni ridicate într-o cauză pendinte pe rolul său privind interpretarea respectivelor dispoziții. În ceea ce privește aplicabilitatea *ratione temporis* a Convenției de la Roma, este suficient să se amintească faptul că Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I) (JO L 177, p. 6, denumit în continuare „Regulamentul Roma I”), care a înlocuit Convenția de la Roma, nu se aplică decât contractelor încheiate începând cu 17 decembrie 2009 (a se vedea articolul 28 din acest regulament). Or, din decizia de trimitere reiese în mod clar că contractul în discuție în litigiul principal a fost încheiat în cursul anului 2005 și a fost prelungit, pentru ultima oară, la 22 decembrie 2008.

3 — JO L 382, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 176.

3. Curții i se solicită în special să precizeze în ce condiții instanța națională poate să nu aplice, în conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, dispozițiile pertinente ale legii unui stat membru căreia îi este supus contractul ca urmare a alegerii părților (*lex contractus*) pentru a aplica dispozițiile imperative ale legii forului. Mai precis, Curții i se solicită să ofere indicațiile necesare pentru a se stabili dacă legea unui stat membru al Uniunii Europene, care, pe lângă faptul că constituie transpunerea corectă a unei directive europene, oferă o protecție sporită în raport cu aceasta din urmă, poate impune această protecție mai extinsă în cazul în care *lex contractus* este dreptul altui stat membru al Uniunii, care a transpus de asemenea această directivă.

II – Cadrul juridic

A – Convenția de la Roma

4. Articolul 3 din Convenția de la Roma, intitulat „Libertatea de alegere”, prevede:

„(1) Contractul este guvernat de legea aleasă de către părți. Această alegere trebuie să fie expresă sau să rezulte, cu un grad rezonabil de certitudine, din condițiile contractuale sau din împrejurările cauzei. Prin alegerea lor, părțile pot desemna legea aplicabilă întregului contract sau numai unei părți din acesta.

[...]”

5. Articolul 7 alineatul (2) din convenția menționată, intitulat „Normele imperative”, prevede că „[n]icio dispoziție din prezenta convenție nu poate limita aplicarea normelor legii instanței în cazul în care aceste norme sunt imperative indiferent care este legea aplicabilă, în rest, contractului”.

B – Directiva 86/653

6. Potrivit celui de al doilea considerent al Directivei 86/653, aceasta a fost adoptată ținând seama de faptul că „diferențele dintre legislațiile interne privind reprezentarea comercială afectează în mod considerabil condițiile de concurență și de derulare a activității respective în cadrul Comunității și dăunează atât protecției agenților comerciali în raporturile cu comitenții lor, cât și siguranței tranzacțiilor comerciale [...]”.

7. Articolul 1 alineatul (2) din directiva menționată prevede:

„În sensul prezentei directive, «agentul comercial» reprezintă intermediarul care desfășoară o activitate independentă și care este în permanență autorizat să negocieze vânzarea sau cumpărarea produselor în numele altei persoane, denumită în continuare «comitent», sau să negocieze și să încheie astfel de tranzacții pentru și în numele comitentului în cauză.”

8. Articolul 17 alineatul (1) din Directiva 86/653 prevede:

„Statele membre adoptă măsurile necesare pentru a asigura agentului comercial, după expirarea contractului de agenție, o indemnizație potrivit alineatului (2) sau repararea prejudiciului potrivit alineatului (3).”

C – Dreptul belgian

9. Legea din 13 aprilie 1995 privind contractul de agenție comercială⁴ (denumită în continuare „Legea din 1995”) prevede printre altele, la articolul 1, că „[c]ontractul de agenție comercială este contractul prin care una dintre părți, agentul comercial, este însărcinată, în mod permanent și în schimbul unei remunerații, de cealaltă parte, comitentul, fără a fi supusă autorității acestuia din urmă, să negocieze și eventual să încheie tranzacții în numele și pe seama comitentului”.

10. Articolul 18 alineatele 1 și 3 din Legea 3/1995 au următorul cuprins:

„1. În cazul în care contractul de agenție a fost încheiat fie pe perioadă nedeterminată, fie pe perioadă determinată cu posibilitatea încetării anticipate a efectelor acestuia, oricare dintre părți îl poate denunța, respectând termenul de preaviz.

[...]

3. Partea care reziliază contractul fără a invoca unul dintre motivele prevăzute la articolul 19 primul paragraf sau fără a respecta termenul de preaviz prevăzut la alineatul 1 al doilea paragraf trebuie să plătească celeilalte părți o indemnizație egală cu remunerația obișnuită corespunzătoare termenului de preaviz sau părții rămase din acest termen.”

11. Articolul 20 din Legea din 1995 prevede:

„După încetarea efectelor contractului, agentul comercial are dreptul la o indemnizație compensatorie în cazul în care a adus noi clienți comitentului sau a contribuit substanțial la creșterea volumului tranzacțiilor întreprinse cu clienții existenți, în măsura în care această activitate poate continua să aducă beneficii substanțiale comitentului.”

12. Articolul 21 din Legea din 1995 prevede:

„În măsura în care agentul comercial are dreptul la indemnizația compensatorie menționată la articolul 20 și această indemnizație nu acoperă în totalitate prejudiciul suferit efectiv, agentul comercial poate obține, în afara acestei indemnizații, despăgubiri având un quantum egal cu diferența dintre valoarea prejudiciului suferit efectiv și indemnizația respectivă, cu condiția să facă dovada întinderii prejudiciului invocat.”

13. Potrivit articolului 27 din Legea din 1995:

„Fără a aduce atingere aplicării convențiilor internaționale la care Belgia este parte, orice activitate desfășurată de un agent comercial cu sediul principal în Belgia este supusă dispozițiilor dreptului belgian și intră în sfera de competență a instanțelor belgiene.”

III – Litigiul principal, întrebarea preliminară și procedura în fața Curții

14. Unamar și NMB au încheiat în anul 2005 un contract de agenție comercială în vederea exploatarei unui serviciu de transport maritim regulat prin folosirea unor containere aparținând societății NMB. Potrivit contractului, acesta era supus dreptului bulgar, orice litigiu referitor la contract urmând să fie soluționat de Camera de arbitraj din cadrul Camerei de Comerț și Industrie din Sofia.

4 — *Moniteur belge* din 2 iunie 1995, p. 15621.

15. Printr-un contract din 22 decembrie 2008, contractul de agenție comercială menționat a fost prelungit pentru ultima oară până la data de 31 martie 2009. În aceste condiții, Unamar a considerat că a avut loc o reziliere nelegală a contractului și a introdus, la 25 februarie 2009, o acțiune la rechtbank van koophandel te Antwerpen solicitând plata indemnizațiilor și a despăgubirilor prevăzute de Legea din 1995.

16. La 13 martie 2009, NMB a acționat la rândul său în judecată societatea Unamar în fața rechtbank van koophandel te Antwerpen în vederea obținerii plății unor arierate privind navlul în valoare de 327 207,87 euro.

17. După ce a conexasat cele două cauze, rechtbank van koophandel te Antwerpen a stabilit, prin hotărârea din 12 mai 2009, că excepția de necompetență invocată de NMB, întemeiată pe existența unei clauze compromisorii, era nefondată. Instanța a considerat în esență, în primul rând, că articolul 27 din Legea din 1995 era o normă conflictuală unilaterală de aplicare imediată, ceea ce făcea ca alegerea unui drept străin să fie inoperantă, în al doilea rând, că această lege trebuia să fie aplicată, deși nu se încadra în sfera ordinii publice internaționale belgiene, în al treilea rând, că niciunul dintre litigiile care intrau în domeniul de aplicare al acestei legi nu puteau, prin urmare, să fie supuse arbitrajului, cu excepția cazului în care contractul de agenție ar prevedea că este aplicabil dreptul belgian sau un drept străin echivalent, și, în sfârșit, că, întrucât contractul în litigiu era supus dreptului bulgar și nu reieșea în mod clar că dispozițiile Directivei 86/653 erau, în temeiul acestui drept, aplicabile și agenților comerciali care au încheiat contracte de prestări de servicii, excepțiile de necompetență invocate de NMB erau nefondate.

18. La 24 iunie 2009, NMB a formulat apel împotriva acestei decizii în fața hof van beroep te Antwerpen. Prin hotărârea din 23 decembrie 2010, această instanță a obligat Unamar la plata soldului navlului, în cuantum de 77 207,87 euro, majorat cu valoarea dobânzilor de întârziere și a cheltuielilor de judecată. În plus, hof van beroep te Antwerpen a stabilit că excepția de necompetență invocată de NMB era fondată și s-a declarat necompetentă să se pronunțe asupra cererii de despăgubiri formulate de Unamar. Potrivit respectivei instanțe, Legea din 1995 nu era de ordine publică și nici nu se încadra în sfera ordinii publice internaționale belgiene. Instanța a considerat de asemenea că, potrivit articolului 7 din Convenția de la Roma, dispozițiile imperative speciale din legea menționată nu trebuiau să fie interpretate în sensul că produc efecte în speță. Potrivit instanței, dreptul bulgar ales de părți oferea și societății Unamar, în calitate de agent maritim al NMB, protecția minimă prevăzută de Directiva 86/653. În aceste condiții, autonomia de voință a părților trebuia să aibă întâietate față de dreptul unui alt stat membru al Uniunii, în speță Regatul Belgiei.

19. La 27 mai 2011, Unamar a formulat recurs împotriva acestei hotărâri la Hof van Cassatie, care a decis să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Ținând seama de [...] calificarea în cadrul dreptului belgian a articolelor 18, 20 și 21 din Legea [din 1995], care formează obiectul procedurii, ca fiind norme speciale imperative în sensul articolului 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, articolul 3 și articolul 7 alineatul (2) din această convenție coroborate, dacă este cazul, cu Directiva [86/653] trebuie interpretate în sensul că permit aplicarea în privința acestui contract a normelor speciale imperative ale legii statului instanței sesizate, care oferă o protecție mai extinsă decât protecția minimă prevăzută de această directivă, chiar dacă se constată că legea aplicabilă contractului este legea unui alt stat membru al Uniunii Europene, în care a fost pusă de asemenea în aplicare protecția minimă conferită de directiva menționată?”

20. Au depus observații scrise NMB, guvernul belgian, precum și Comisia Europeană. Nu a fost formulată nicio cerere de organizare a unei ședințe.

IV – Analiză juridică

A – Considerații introductive

21. Înainte de a aborda analiza fondului întrebării preliminare, dorim să facem câteva precizări pe care le considerăm necesare pentru a stabili în mod corect care este obiectul discuției și pentru a elimina posibilele incertitudini în ceea ce privește cuprinsul prezentei cereri de decizie preliminară.

22. Astfel, constatăm că, deși în cauza principală fusese dezbătut nu numai aspectul privind legea aplicabilă contractului, ci și acela dacă instanțele belgiene erau efectiv competente să se pronunțe asupra litigiului dintre Unamar și NMB, Curtea este sesizată numai cu problema stabilirii legii aplicabile în temeiul Convenției de la Roma. Această limitare a obiectului întrebării, oricât de surprinzătoare ar fi la prima vedere⁵, nu face însă ca prezenta cerere de decizie preliminară să fie lipsită de relevanță⁶, întrucât problematica stabilirii, în temeiul Convenției de la Roma, a legii aplicabile contractului de agenție comercială încheiat între Unamar și NMB reprezintă unul dintre punctele centrale ale litigiului principal.

23. În speță, aspectul privind legea aplicabilă și cel privind validitatea clauzei de arbitraj prin care este desemnată Camera de Comerț și Industrie din Sofia sunt strâns legate. Instanța de trimitere s-a referit astfel la Convenția pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine, semnată la New York la 10 iunie 1958⁷, care prevede, la articolul II alineatul (3), că „[t]ribunalul unui stat contractant, sesizat cu un litigiu privind o problemă asupra căreia părțile au încheiat o convenție în sensul prezentului articol, va îndruma părțile la arbitraj, la cererea uneia dintre ele, *dacă nu constată că zisa convenție este caducă, inoperantă sau nesusceptibilă de a fi aplicată*”⁸. Instanța de trimitere a dedus din aceasta că respingerea unei clauze de arbitraj valabile potrivit unei legi străine poate fi dispusă în temeiul unei norme de drept din cadrul legii forului din care se poate deduce că litigiul nu poate fi supus arbitrajului. Or, precizează instanța de trimitere, ar reieși din istoricul adoptării Legii din 1995 că articolele 18, 20 și 21 din aceasta trebuie considerate dispoziții imperative. Reiese, așadar, din raționamentul instanței de trimitere că există o legătură strânsă între stabilirea legii aplicabile contractului și posibilitatea instanței de a exclude aplicarea clauzei de arbitraj și, astfel, de a-și stabili propria competență.

B – Răspunsul la întrebarea preliminară

24. Curtea trebuie, în esență, să stabilească dacă legea unui stat membru al Uniunii care transpune o directivă a Uniunii oferind în același timp posibilitatea garantării unei protecții mai extinse decât cea pe care o prevede directiva poate impune respectiva protecție mai extinsă în conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, chiar dacă *lex contractus* este dreptul altui stat membru al Uniunii, care a transpus de asemenea corect această directivă.

5 — Reiese astfel din decizia de trimitere că problema competenței instanțelor belgiene de a judeca litigiul principal a fost intens dezbătută de părțile din litigiul principal. Mai precis, au fost discutate validitatea și efectivitatea clauzei de arbitraj incluse în contractul de agenție în litigiu.

6 — Conform unei jurisprudențe consacrate, refuzul Curții de a se pronunța cu privire la o cerere adresată de o instanță națională nu este posibil decât dacă este evident că interpretarea solicitată nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale, atunci când problema este de natură ipotetică ori atunci când Curtea nu dispune de elementele de fapt și de drept necesare pentru a răspunde în mod util la întrebările care i-au fost adresate (a se vedea printre altele Hotărârile din 29 martie 2012, Belvedere Costruzioni, C-500/10, punctul 16, și SAG ELV Slovensko și alții, C-599/10, punctul 15 și jurisprudența citată).

7 — *Recueil des traités des Nations unies*, vol. 330, p. 3.

8 — Sublinierea noastră.

25. În speță, reiese din elementele prezentate Curții că atât Regatul Belgiei, cât și Republica Bulgaria au transpus corect Directiva 86/653. Spre deosebire de cele arătate în ceea ce privește Legea din 1995, foarte puține informații au fost oferite referitor la conținutul măsurilor de transpunere adoptate în Bulgaria⁹. Cu toate acestea, în opinia noastră, există un consens între părțile care au depus observații asupra faptului că protecția oferită de legislația belgiană o depășește pe cea prevăzută de directiva menționată nu numai pentru că are un domeniu de aplicare mai larg, ci și deoarece prevede că, în cazul încetării efectelor unui contract, agentul comercial are dreptul, în mod cumulativ, la o indemnizație și la repararea prejudiciului suferit.

26. Este necesar, prin urmare, să se ofere precizări cu privire la condițiile în care poate fi exclusă în cadrul litigiului principal aplicarea dispozițiilor legii bulgare, care constituie *lex contractus*, pentru a fi aplicate dispozițiile imperative ale Legii din 1995.

27. Pentru aceasta, considerăm că este oportun, într-o primă etapă, să aducem o serie de precizări cu privire la domeniul de aplicare al articolului 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, interpretat în lumina principiilor care, în opinia noastră, decurg din jurisprudența Curții. Vom examina, într-o a doua etapă, dacă și în ce măsură armonizarea legislațiilor naționale în temeiul dreptului derivat al Uniunii este de natură să influențeze aplicarea respectivei dispoziții.

1. Domeniul de aplicare al articolului 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma în lumina principiilor desprinse din jurisprudență

28. Cu titlu introductiv, este necesar să amintim că, într-o situație precum cea din litigiul principal, în care părțile au optat pentru aplicarea în ceea ce privește contractul a unei anumite legi, în condițiile definite la articolul 3 alineatul (1) din Convenția de la Roma, trebuie în principiu, în conformitate cu principiul autonomiei de voință a părților enunțat la articolul menționat, să fie aplicată respectiva lege.

29. Cu toate acestea, în cadrul mecanismului de stabilire a legii aplicabile prevăzut de Convenția de la Roma, principiul autonomiei de voință a părților poate fi limitat în două moduri: pe de o parte, prin elaborarea unor reguli specifice anumitor contracte în care se consideră necesar să fie protejată partea defavorizată (contractele încheiate cu consumatorii sau contractele de muncă) – parametru care nu se regăsește în speță – și, pe de altă parte, prin intervenția, în temeiul principiilor recunoscute în mod tradițional în dreptul internațional privat, dar și în dreptul statelor membre, a unor dispozitive specifice. Printre acestea figurează intervenția, în conformitate cu titlul¹⁰ articolului 7 din Convenția de la Roma, a normelor imperative. Această din urmă intervenție are loc în mod diferit după cum este vorba despre dispoziții imperative cuprinse într-o lege străină cu care situația prezintă o legătură strânsă [alineatul (1)] sau, cum este cazul în speță, despre dispoziții imperative care sunt prevăzute de legea forului [alineatul (2)].

9 — Indicațiile oferite în cadrul observațiilor nu se referă în mod precis la aceste dispoziții. Potrivit informațiilor de care dispunem, această transpunere a fost efectuată prin intermediul unui act adoptat și publicat în cursul anului 2006, a cărui intrare în vigoare a fost stabilită pentru data de 1 ianuarie 2007.

10 — Noțiunea de norme imperative [„lois de police”, în versiunea în limba franceză], prin care sunt desemnate atât dispozițiile imperative ale legii străine, cât și cele ale legii forului, nu figurează [în versiunea în limba franceză] decât în titlul articolului 7 din Convenția de la Roma și nu este reluată ca atare în textul respectivei dispoziții.

30. În ceea ce privește normele imperative ale legii forului, subliniem că, chiar dacă articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma implică, din punct de vedere funcțional, că norma imperativă a legii forului trebuie să aibă întâietate în raport cu orice altă dispoziție¹¹, acest articol nu oferă nicio definiție conceptuală privind înțelesul pe care trebuie să îl primească noțiunea de normă imperativă. Această dispoziție nu face decât să indice, fără alte condiții, că nu se poate limita aplicarea normelor prevăzute de *lex fori* „în cazul în care aceste norme sunt imperative indiferent care este legea aplicabilă, în rest, contractului”. Raportul explicativ Giuliano Lagarde nu oferă mult mai multe indicații cu privire la acest aspect¹².

31. În opinia noastră, din aceste câteva date reiese că, în conformitate cu principiile consacrate în general în dreptul internațional privat, autoritățile naționale au o marjă de apreciere extinsă pentru a decide în ce domenii și pentru ce motive trebuie să se confere caracter imperativ unei dispoziții din legea forului, ceea ce ar justifica excluderea aplicării dispozițiilor pertinente ale legii alese de părți. Articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma exclude, în principiu, orice posibilitate a instanței de a aprecia oportunitatea aplicării normelor imperative ale legii forului în cazul în care contractul pe care trebuie să îl analizeze, chiar dacă este supus unei alte legi, intră în domeniul de aplicare pe care normele imperative l-au stabilit ele însele¹³.

32. Această concluzie nu este infirmată de definiția normelor imperative reținută de Curte în cauza Arblade și alții¹⁴ sau în cauza Comisia/Luxemburg¹⁵, definiție care a fost în mare parte preluată la articolul 9 din Regulamentul Roma I, intitulat „Norme de aplicare imediată”¹⁶, fiind necesar să se precizeze că această din urmă dispoziție corespunde în esență articolului 7 din Convenția de la Roma.

33. Amintim că, în cauza Arblade și alții, Curtea a declarat că expresia „legi de poliție și de siguranță” trebuie interpretată în sensul că se referă la „dispozițiile naționale a căror respectare a fost considerată crucială pentru apărarea organizării politice, sociale sau economice a statului membru respectiv, astfel încât respectarea acestora să fie impusă oricărei persoane care se află pe teritoriul național al acestui stat membru sau oricărui raport juridic localizat pe acest teritoriu”¹⁷. În același sens, subliniem că, în cauza Comisia/Luxemburg, noțiunea de legi de poliție și de siguranță conturată în cauza Arblade și alții, citată anterior, a fost preluată în cadrul examinării excepției de ordine publică, în calitate de derogare de la principiul fundamental al liberei prestări a serviciilor¹⁸.

11 — Dacă ne referim la textul articolului 7 din Convenția de la Roma, intervenția normelor imperative ale legii forului este la prima vedere, spre deosebire de cea a normelor imperative ale unei legi străine, necondiționată. Astfel, în ceea ce privește normele imperative ale legii străine, articolul 7 alineatul (1) din convenția menționată prevede că acestea nu pot fi aplicate decât în condiții strict definite. Potrivit acestei dispoziții, „pot fi recunoscute efectele normelor imperative ale legii altei țări cu care situația prezintă o legătură strânsă dacă și în măsura în care, în temeiul dreptului acestei din urmă țări, normele respective trebuie aplicate indiferent care este legea aplicabilă contractului. Pentru a se decide dacă pot fi recunoscute efectele acestor norme imperative, se va ține cont de natura acestora, de scopul acestora, precum și de consecințele care decurg din aplicarea sau neaplicarea lor”.

12 — Astfel, în raportul referitor la Convenția privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale elaborat de Mario Giuliano, profesor la Universitatea din Milano, și de Paul Lagarde, profesor la Universitatea Paris I (JO 1980, C 282, p. 1, în special p. 27 și 28), se indică numai că „[o]rigină acestui alineat este legată de dorința anumitor delegații de a asigura aplicarea normelor prevăzute de legea statului forului (în special a normelor din domeniul înțelegerilor, al concurenței, al practicilor de restrângere a concurenței, al protecției consumatorilor, a anumitor norme din domeniul transporturilor) care reglementează în mod imperativ situația indiferent care este legea aplicabilă contractului. Acest alineat nu face, așadar, decât să evidențieze aplicarea normelor imperative («lois d'application immédiate», «leggi di applicazione necessaria» etc.) dintr-un alt punct de vedere decât cel din alineatul (1)”. [traducere neoficială]

13 — A se vedea Lagarde, P., „Convention de Rome”, în *Répertoire de droit communautaire*, Dalloz, punctul 106.

14 — Hotărârea din 23 noiembrie 1999 (C-369/96 și C-376/96, Rec., p. I-8453).

15 — Hotărârea din 19 iunie 2008 (C-319/06, Rep., p. I-4323).

16 — Reiese din Propunerea de regulament prezentată de Comisie la 15 decembrie 2005 [COM(2005) 650 final] că definiția normelor de aplicare imediată care a fost reținută în final la articolul 9 din Regulamentul Roma I se inspiră efectiv din jurisprudența Arblade și alții, citată anterior. Potrivit alineatului (1) al acestui articol, „[n]ormele de aplicare imediată sunt norme a căror respectare este privită drept esențială de către o anumită țară pentru salvagardarea intereselor sale publice, precum organizarea politică, socială sau economică, în asemenea măsură încât aceste norme sunt aplicabile oricărei situații care intră în domeniul lor de aplicare, indiferent de legea aplicabilă contractului în temeiul prezentului regulament”.

17 — Hotărârea Arblade și alții, citată anterior (punctul 30).

18 — A se vedea Hotărârea Comisia/Luxemburg, citată anterior (punctul 29).

34. Presupunând că Curtea a intenționat să contureze prin hotărârile citate anterior un concept autonom european de normă imperativă, fapt care, în pofida îndoielilor ce au putut fi exprimate în această privință¹⁹, ne pare confirmat de definiția „normelor de aplicare imediată” care figurează în prezent în Regulamentul Roma I, nu este mai puțin adevărat că calificarea unei anumite dispoziții naționale drept normă imperativă trebuie efectuată de la caz la caz, în funcție de motivele de interes general care au justificat adoptarea acesteia.

35. În opinia noastră, este necesar ca, într-o mare măsură, să ne bazăm pe dorința legiuitorului național de a conferi caracter imperativ dispozițiilor naționale: este vorba despre norme adoptate de stat cu scopul, declarat sau nu, de a salvagarda anumite interese pe care le consideră esențiale. Cu alte cuvinte, statele membre continuă să fie competente să stabilească în mod concret când sunt afectate interese publice, privite în sens larg²⁰, care justifică asigurarea unui caracter imperativ anumitor norme. Instanța națională va trebui, în vederea calificării unei dispoziții naționale drept normă imperativă, să țină seama atât de textul actului din care respectiva dispoziție face parte, cât și de economia generală a acestuia²¹.

36. Cu toate acestea, având în vedere obligațiile care revin statelor membre în temeiul principiului supremației dreptului Uniunii, posibilitatea autorităților naționale de a exclude aplicarea dispozițiilor din *lex contractus* pentru a aplica *lex fori*, în conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, nu este nelimitată.

37. Astfel, considerăm indispensabil să amintim că invocarea normelor imperative din legea forului, în conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, nu poate avea ca rezultat exonerarea statelor membre de obligația lor de a asigura respectarea dispozițiilor tratatului, pentru a nu încălca principiile supremației și aplicării uniforme a dreptului Uniunii²². În special, aceste norme nu trebuie să ajungă să constituie un obstacol nejustificat în calea exercitării drepturilor și libertăților care decurg din tratate.

2. Examinarea impactului armonizării legislațiilor, care decurge din adoptarea Directivei 86/653, în ceea ce privește posibilitatea oferită de articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma de a aplica normele imperative ale legii forului

38. Astfel cum am menționat în secțiunea precedentă, sub rezerva respectării principiului supremației dreptului Uniunii, autoritățile naționale au o marjă de apreciere extinsă pentru a stabili pentru ce motive și în ce domenii doresc să confere caracter imperativ anumitor norme, ceea ce ar justifica, în conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, ca instanța din statul forului să le poată aplica indiferent care ar fi legea aplicabilă contractului.

39. Se pune însă problema dacă armonizarea legislațiilor efectuată în temeiul unei directive a Uniunii este de natură să aibă un impact asupra eficacității normelor imperative din legea forului în raport cu legile altor state membre atunci când este vorba, precum în speță, despre legislații naționale adoptate în vederea transpunerii respectivei directive.

19 — Astfel, s-a putut susține în mod legitim că numai în raport cu aprecierea existenței unor „lois de police et de sûreté” în sensul articolului 3 primul paragraf din Codul civil belgian a intenționat Curtea să prezinte, cu titlu introductiv (a se vedea punctul 30 din hotărâre), semnificația acestei expresii (a se vedea în special Kuipers, J.-J., și Migliorini, S., „Qu'est-ce que sont les lois de police? Une querelle franco-allemande après la communautarisation de la Convention de Rome”, în *European Review of Private Law*, 2-2011, p. 199).

20 — Aceste interese nu trebuie, în opinia noastră, să fie numai interese strict statale, ci pot include orice normă considerată esențială pentru salvagardarea organizării sociale, politice și economice. În acest sens, subliniem că, în Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar (C-381/98, Rec., p. I-9305, punctul 23), caracterul imperativ al dispozițiilor naționale de transpunere a Directivei 86/653 a fost dedus din obiectivele acesteia, și anume cele care vizau „eliminarea restricțiilor privind exercitarea profesiei de agent comercial, uniformizarea condițiilor de concurență în cadrul Comunității și sporirea siguranței tranzacțiilor comerciale”.

21 — A se vedea prin analogie punctul 73 din Concluziile prezentate de avocatul general Léger în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Ingmar, citată anterior.

22 — Hotărârea Arblade și alții, citată anterior (punctul 31).

40. Considerăm că răspunsul care trebuie dat acestei întrebări nu va fi în mod necesar același după cum armonizarea în cauză este de tip minim sau exhaustiv.

41. Astfel, în cazul în care coordonarea legislațiilor naționale rezultată ca urmare a directivei instituie o protecție minimă, statele membre pot să păstreze sau să adopte dispoziții mai restrictive în materie²³. Autoritățile naționale au, așadar, posibilitatea, având în vedere marja de apreciere care le este acordată, să extindă atât domeniul de aplicare, cât și nivelul protecției stabilite de directiva menționată pentru a apăra interese pe care le consideră esențiale. Într-o astfel de situație, pot exista diferențe semnificative între legislațiile naționale adoptate în vederea transpunerii directivei Uniunii. În opinia noastră, nu ar trebui să poată fi exclus ca dispozițiilor naționale care extind atât domeniul de aplicare, cât și nivelul protecției minime stabilite de directivă să li se confere un caracter imperativ și, prin urmare, să poată avea întâietate, prin intermediul aplicării articolului 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, față de dispozițiile legii desemnate de părți, și aceasta chiar dacă legea desemnată de părți ar fi cea a unui stat membru care a transpus corect directiva. Astfel, amintim că Convenția de la Roma lasă statelor membre, *a priori* și, desigur, sub rezerva respectării supremației dreptului Uniunii, o marjă de apreciere extinsă pentru a stabili care dintre dispozițiile din cadrul sistemelor lor juridice trebuie să fie calificate drept imperative.

42. În schimb, în cazul în care directiva realizează o armonizare completă a legislațiilor naționale, ea trebuie să ducă la adoptarea unor legislații naționale care să stabilească un domeniu de aplicare și un nivel de protecție dacă nu identice, cel puțin echivalente. O astfel de armonizare implică, prin definiție, că situațiile care urmează să fie examinate de instanță trebuie să fie evaluate doar din perspectiva criteriilor stabilite de legiuitorul Uniunii²⁴. Într-o astfel de ipoteză, ar trebui, așadar, să fie exclusă posibilitatea ca normele imperative ale legii unui stat membru să poată avea întâietate, prin intermediul aplicării articolului 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, față de dispozițiile legii unui alt stat membru.

43. Pe de altă parte, din perspectiva principiilor recunoscute în dreptul internațional privat, se poate prezuma că vocația de protecție pe care o au normele imperative este, în final, acoperită de armonizarea exhaustivă care decurge din directiva Uniunii. Astfel, după cum am subliniat mai sus, posibilitatea autorităților competente de a aplica dispozițiile legii forului, în temeiul articolului 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, interpretat în special în lumina Hotărârii Arblade și alții, citată anterior, și a definiției preluate la articolul 9 alineatul (1) din Regulamentul Roma I, este într-o mare măsură condiționată de voința legiuitorului național de a proteja anumite interese pe care le consideră importante. Or, în ipoteza unor legislații naționale care transpun o directivă care realizează o armonizare completă, interesele a căror protecție este urmărită sunt cumva acoperite de armonizarea legislațiilor care decurge din directivă. Prin urmare, în principiu, aplicarea dispozițiilor din *lex contractus* nu ar trebui să poată fi exclusă pentru a fi aplicată legea forului într-o astfel de situație.

44. Or, astfel cum vom arăta în cele ce urmează, Directiva 86/653 realizează o armonizare minimă²⁵ a legislațiilor naționale ale statelor membre, care exclude din domeniul său de aplicare, printre alții, agenții comerciali independenți care își desfășoară activitatea în domeniul prestării de servicii și care nu conferă agenților decât o protecție minimă în cazul încetării efectelor contractului de agenție (a). Rezultă că, în cazul în care dispozițiile naționale adoptate de statul membru al forului în vederea transpunerii respectivei directive depășesc domeniul de aplicare și protecția minimă prevăzută de aceasta din urmă – situație care pare să corespundă celei din cauza principală –, este posibil ca acestea să fie aplicate în locul legii unui alt stat membru, desemnată de părțile la contract (b).

23 — A se vedea în acest sens printre altele Hotărârea din 1 martie 2012, Akyüz (C-467/10, punctul 53).

24 — A se vedea în special Hotărârea din 8 aprilie 2003, Pippig Augenoptik (C-44/01, Rec., p. I-3095, punctul 44), și Hotărârea din 18 noiembrie 2010, Lidl (C-159/09, Rep., p. I-11761, punctul 22).

25 — Aprecierea nivelului de armonizare realizată de o directivă trebuie să se bazeze atât pe textul, cât și pe sensul și pe obiectivul dispozițiilor pertinente (a se vedea în acest sens Hotărârea din 25 aprilie 2002, Comisia/Franța, C-52/00, Rec., p. I-3827, punctul 16, și Hotărârea din 14 iulie 2005, Lagardère Active Broadcast, C-192/04, Rec., p. I-7199, punctul 46).

a) Directiva 86/653 realizează o armonizare minimă care, în primul rând, exclude din domeniul său de aplicare, printre alții, agenții comerciali care își desfășoară activitatea în domeniul prestării de servicii și, în al doilea rând, prevede o protecție minimă pentru agenții comerciali în cazul încetării efectelor unui contract de agenție

45. Reiese atât din decizia de trimitere, cât și din observațiile prezentate în fața Curții că contractul de agenție comercială la care se referă cauza principală este un contract încheiat între Unamar și NMB, referitor la operațiuni de transport maritim prin folosirea unor containere aparținând societății NMB, cu alte cuvinte, referitor la prestarea unor servicii. Reiese de asemenea din decizia de trimitere că litigiul principal își avea originea în rezilierea contractului de agenție dintre aceste două societăți și în acțiunea consecutivă formulată de Unamar în vederea acordării indemnizațiilor și a despăgubirilor prevăzute de Legea din 1995.

46. Or, în ceea ce privește, în primul rând, sfera de aplicare a domeniului activităților acoperite de protecția oferită, în temeiul Directivei 86/653, agenților comerciali, subliniem că guvernul belgian, fără a contesta formal aplicabilitatea respectivei directive în cazul în speță, care privește situația unui contract de agenție încheiat în vederea exploatarei unui serviciu de transport maritim, a indicat că Legea din 1995 avea un domeniu de aplicare mai extins decât cel al Directivei 86/653, întrucât aceasta din urmă nu menționează, la articolul 1 alineatul (2), decât activitățile de intermediere privind vânzarea sau cumpărarea de produse.

47. În același sens, Comisia a menționat că legiuitorul belgian a ales să aplice regimul de protecție a agenților comerciali independenți prevăzut de respectiva directivă nu numai intermediarilor independenți însărcinați cu „vânzarea sau cumpărarea produselor” [articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653], ci și agenților comerciali independenți însărcinați cu negocierea și, eventual, cu încheierea de tranzacții (articolul 1 din Legea din 1995), ceea ce poate include prestarea de servicii. Or, precizează Comisia, toate elementele indică faptul că legislația bulgară nu s-ar aplica prestării de servicii. Cu toate acestea, Comisia consideră că decizia de trimitere nu permite să se ajungă la o concluzie definitivă cu privire la natura contractului despre care este vorba în speță și că a pornit de la principiul că respectivul contract privea în principal negocierea vânzării și cumpărării de produse.

48. În ceea ce ne privește, considerăm că Legea din 1995 depășește simplul cadru al transpunerii Directivei 86/653. O examinare comparativă a dispozițiilor acestora evidențiază în mod clar, în opinia noastră, faptul că legiuitorul belgian a dorit să extindă protecția conferită de această directivă la toți agenții comerciali independenți, inclusiv la cei care efectuează tranzacții referitoare la servicii²⁶. Această dorință de a extinde domeniul de aplicare material al protecției conferite de Directiva 86/653 se explică probabil prin faptul că legiuitorul belgian a intenționat, pe lângă transpunerea respectivei directive, să elaboreze un statut relativ complet al agentului comercial independent, inspirându-se în special din Convenția Benelux, precum și din normele aplicabile până în acel moment reprezentantului comercial salariat²⁷.

26 — O constatare similară a fost făcută în cadrul cauzei în care s-a pronunțat Hotărârea din 16 martie 2006, Poseidon Chartering (C-3/04, Rec., p. I-2505), în ceea ce privește transpunerea în dreptul olandez a aceleiași directive (punctele 6 și 12 din hotărâre, precum și punctele 5, 11 și 12 din Concluziile prezentate de avocatul general Geelhoed în respectiva cauză). Această extindere ar exista de asemenea în legislațiile a numeroase state membre, cum ar fi legislația belgiană, germană, spaniolă, franceză, italiană, austriacă, luxemburgheză, olandeză și portugheză. În schimb, în legislația daneză, în cea elenă, în cea irlandeză, în cea finlandeză, în cea suedeză sau în cea britanică, obiectul contractului de agenție era, într-o primă etapă, limitat la vânzarea și la cumpărarea de produse (a se vedea, pentru un studiu al acestora, Steinmann, T., Kenel, P., și Billotte, I., „Le contrat d’agence commerciale en Europe”, în *LGDJ*, 2005, în special p. 22-54).

27 — A se vedea în special Verbraken, C., și Schoutheete, A., „La loi du 13 avril 1995 relative au contrat d’agence commerciale”, în *Journal des tribunaux*, nr. 5764 (1995), p. 461-469. Autorii arată că, prin afirmarea faptului că agentul comercial negociază sau încheie „tranzacții”, „legiuitorul a utilizat în mod intenționat [un] termen vag [...], astfel încât să confere legii un domeniu de aplicare cât mai larg posibil și să mențină paralelismul cu statutul reprezentantului comercial [a se vedea printre altele documentele parlamentare, sesiunea ordinară, 1994-1995, 1750-2, p. 2 și 3]. În condițiile în care directiva nu se referea decât la vânzarea și la cumpărarea de produse, legea se aplică de asemenea în ceea ce privește vânzarea, cumpărarea sau închirierea de imobile, prestarea de servicii sau anumite contracte de antrepriză”. Trebuie remarcat că domeniul de aplicare al Legii din 1995 a făcut obiectul a două alte extinderi, în 1999 (pentru a acoperi sectorul asigurărilor, al instituțiilor de credit și al piețelor reglementate de valori mobiliare), și, apoi, în 2005 (în vederea protejării candidaților și a membrilor organelor consultative paritare).

49. În opinia noastră, este clar că Directiva 86/653 trebuie interpretată în sensul că domeniul său de aplicare nu include intermediarii însărcinați să negocieze contracte de prestări de servicii. Astfel cum a fost deja stabilit de Curte, articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 delimitează în mod precis noțiunea de agent comercial, limitând-o la situații clar definite²⁸. Astfel, această dispoziție conferă calitatea de agent comercial intermediarului care desfășoară o activitate independentă și care este în permanență autorizat să negocieze vânzarea sau cumpărarea produselor în numele altei persoane sau să negocieze și să încheie astfel de tranzacții pentru și în numele comitentului. Prin urmare, nu sunt vizati de directiva menționată intermediarii independenți care sunt însărcinați să negocieze contracte de prestări de servicii. Pe de altă parte, astfel cum a menționat de asemenea Curtea²⁹, subliniem că referiri la „produsele” vizate de contractele de agenție figurează de asemenea la articolul 4 alineatul (2) litera (a), la articolul 6 alineatul (1) și la articolul 20 alineatul (2) litera (b) din Directiva 86/653.

50. Această interpretare care decurge din textul Directivei 86/653 este confirmată de examinarea lucrărilor pregătitoare ale acesteia. Astfel, prima Propunere de directivă a Comisiei în acest domeniu³⁰ includea toate „tranzacțiile comerciale”, și anume mărfurile și serviciile [a se vedea articolul 2, articolul 7 alineatele (1) și (2), articolul 8 și articolul 10 alineatul (2) din acest proiect]. Reiese în mod clar din compararea respectivei propuneri de directivă cu textul Directivei 86/653 care a fost adoptat în final de Consiliu că au fost operate modificări substanțiale, constând în limitarea activităților agenților în cauză la operațiunile de vânzare sau de cumpărare de produse, fiind eliminate, printre altele, toate referirile la servicii³¹.

51. Extinderea, realizată de legislația națională, în speță Legea din 1995, a domeniului de aplicare al Directivei 86/653 pentru a include și agenții care își desfășoară activitatea în domeniul prestării de servicii are, în opinia noastră, o consecință importantă. Dispoziția națională, în măsura în care extinde domeniul de aplicare al directivei la sectorul serviciilor, nu mai poate fi considerată o pură măsură de transpunere, ci devine o normă strict națională³². Numai în măsura în care domeniul de aplicare al directivei coincide cu cel al legislației naționale este posibil ca aceasta din urmă să fie considerată o măsură de transpunere.

52. În al doilea rând, în ceea ce privește nivelul protecției conferite agentului comercial în cazul încetării efectelor contractului dintre acesta și comitent, articolul 17 din Directiva 86/653 obligă, printre altele, statele membre să instituie un mecanism de despăgubire a agentului comercial după încetarea efectelor contractului. Această dispoziție oferă statelor membre posibilitatea de a opta între sistemul indemnizației de clientelă și cel al reparării prejudiciului. Acest mecanism nu urmărește decât să garanteze că agentul comercial beneficiază de o despăgubire minimă și nu afectează posibilitatea statelor membre de a prevedea în cadrul legislațiilor lor despăgubiri complementare. Chiar dacă, la fel ca majoritatea statelor membre³³, Regatul Belgiei și-a exprimat, în cadrul transunerii Directivei 86/653, preferința pentru sistemul indemnizației de clientelă, desemnată la articolele 20-23 din Legea din 1995 prin expresia „indemnizație compensatorie”, articolul 21 din această lege nu exclude posibilitatea ca agentul să obțină, în anumite condiții, daune interese în cazul în care indemnizația nu acoperă în integralitate prejudiciul suferit.

28 — A se vedea în acest sens Ordonanța din 10 februarie 2004, Mavrona (C-85/03, Rec., p. I-1573, punctul 15).

29 — A se vedea Ordonanța din 6 martie 2003, Abbey Life Assurance (C-449/01, punctele 4 și 14).

30 — JO 1977, C 13, p. 2.

31 — A se vedea Ordonanța Abbey Life Assurance, citată anterior (punctul 15).

32 — A se vedea în acest sens Bergé, J.-S., „Au-delà du droit communautaire, le droit national”, în *Revue des contrats*, 2006, p. 873-878. Comentând Hotărârea Poseidon, citată anterior, și examinând problema naturii juridice a normei naționale care extinde domeniul de aplicare al unei directive a Uniunii, autorul consideră că o normă națională care preia în cadrul său conținutul unei norme a Uniunii, în afara domeniului său de aplicare, continuă să fie o normă strict națională. Respectiva normă nu este, așadar, comparabilă cu o normă de transpunere clasică, aceasta din urmă având o dublă natură: națională, în ceea ce privește forma sa, și comunitară, în ceea ce privește obiectul său. Prin urmare, numai în cazul în care în directivă se prevede că aceasta este aplicabilă urmează ca legislația națională să fie considerată o măsură națională de transpunere.

33 — A se vedea Steinmann, T., Kenel, P., și Billotte, I., „Le contrat d'agence commerciale en Europe”, *op. cit.*, p. 566-611.

b) Dispozițiilor naționale de transpunere care extind domeniul de aplicare și/sau nivelul protecției care decurge dintr-o directivă li se poate conferi caracter imperativ

53. În ceea ce privește o lege a forului care, astfel cum pare să se întâmple în cauza principală, extinde nu numai domeniul de aplicare, ci și nivelul protecției conferite agentului în temeiul Directivei 86/653, considerăm că instanța va putea, în principiu, să o aplice, în conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma, în locul legii străine desemnate de părțile la contract.

54. Chiar dacă instanța din statul forului este cea care are în final competența exclusivă de a stabili care sunt dispozițiile din sistemul său juridic cărora trebuie să li se confere caracter imperativ având în vedere economia și modul de redactare a actului din care acestea fac parte, considerăm că, într-o situație precum cea din acțiunea principală, condițiile de aplicare a normelor imperative ale legii forului sunt îndeplinite.

55. În primul rând, în ceea ce privește evaluarea caracterului imperativ al unei norme de drept, amintim că aceasta trebuie realizată în funcție de textul său și de economia generală a actului din care respectiva dispoziție face parte³⁴. Instanța poate astfel constata caracterul imperativ al unei dispoziții bazându-se pe intenția legiuitorului³⁵, precum și pe conținutul textului în cauză³⁶.

56. Or, astfel cum reiese din cuprinsul articolului 27 din Legea din 1995, legiuitorul belgian a menționat expres, depășind domeniul transpunerii dispozițiilor Directivei 86/653, cărora, amintim, Curtea le-a recunoscut caracterul imperativ³⁷, că, „[f]ără a aduce atingere aplicării convențiilor internaționale la care Belgia este parte, orice activitate desfășurată de un agent comercial cu sediul principal în Belgia este supusă dispozițiilor dreptului belgian și intră în sfera de competență a instanțelor belgiene”. În plus, ansamblul dispozițiilor Legii din 1995 poate fi privit ca fiind manifestarea legiuitorului belgian de a salvarda un interes important.

57. În al doilea rând, într-o situație precum cea din cauza principală, în care legea forului extinde domeniul de aplicare și nivelul protecției agenților comerciali independenți prevăzute de Directiva 86/653, considerăm că este dificil să se identifice o restricție sau un obstacol în calea exercitării drepturilor și libertăților care decurg din tratate, care ar fi de natură să afecteze obligația statelor membre de a respecta dispozițiile tratatului. În special, în ceea ce privește despăgubirea prevăzută în cazul încetării efectelor contractului de agenție, amintim că Curtea, pe lângă faptul că a subliniat că sistemul instituit prin articolul 17 din Directiva 86/653 avea un caracter imperativ, a indicat că acesta nu institua decât un nivel de protecție minimă. Prin urmare, dacă legislațiile naționale nu pot crea norme al căror rezultat să fie acela că agenții comerciali beneficiază de un nivel de despăgubire inferior celui prevăzut de respectivul articol, nu ar trebui să fie interzis ca acestea să prevadă un nivel de despăgubire superior³⁸. Prin urmare, instanța națională este, în principiu, în măsură să aplice dispozițiile imperative ale legii forului în locul dispozițiilor legii unui alt stat membru desemnate de părțile la contract.

58. Apreciem că din aceste considerații rezultă că, în cazul în care statele membre au decis să elaboreze o legislație națională al cărei domeniu de aplicare și nivel de protecție sunt mai importante decât cele prevăzute de Directiva 86/653, astfel cum pare să se întâmple în cauza principală, este posibilă aplicarea normelor imperative ale legii forului în locul legii străine, în conformitate cu articolul 7 alineatul (2) din Convenția de la Roma.

34 — A se vedea punctul 35 de mai sus.

35 — În ceea ce privește Legea din 1995, această intenție a fost clar exprimată în cadrul lucrărilor pregătitoare. S-a indicat astfel că „[g]rupul de lucru ajunge, așadar, la concluzia că toate dispozițiile au caracter imperativ, cu excepția celor în cazul cărora se menționează expres că sunt posibile derogări” (a se vedea documentele parlamentare, Senat, 1994-1995, 355-3, S.E. 1991-1992, 14).

36 — A se vedea în special articolele 18, 20 și 21 din Legea din 1995.

37 — A se vedea Hotărârea Ingmar, citată anterior (punctele 20-25), și Hotărârea din 23 martie 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, Rec., p. I-2879, punctul 22).

38 — A se vedea în acest sens Hotărârea Honyvem Informazioni Commerciali, citată anterior (punctul 28).

59. Apreciem, în plus, că această concluzie este în acord cu soluția reținută în cauza Ingmar, citată anterior. În această privință, trebuie amintit că această cauză se referea la un litigiu în care părțile aleseseră în mod expres să supună contractul de agenție comercială pe care îl încheiaseră legii unei țări terțe, iar nu legii naționale care transpunea Directiva 86/653³⁹. Într-un astfel de context, derogarea de la principiul autonomiei de voință, care trebuie în principiu să aibă întâietate în domeniul contractual, a fost justificată de necesitatea de a supune contractul dispozițiilor din directiva menționată care asigurau protecția agentului comercial. Curtea a amintit astfel că era esențial „pentru ordinea juridică comunitară ca un comitent stabilit într-o țară terță, a cărui activitate este exercitată de agentul comercial în cadrul Comunității, să nu poată eluda aceste dispoziții prin simpla acțiune a unei clauze de alegere a legii aplicabile. Funcția pe care o îndeplinesc dispozițiile în cauză impune astfel ca acestea să fie aplicate atunci când situația prezintă o legătură strânsă cu Comunitatea, în special atunci când agentul comercial își exercită activitatea pe teritoriul unui stat membru, indiferent care este legea căreia părțile au intenționat să îi supună contractul”⁴⁰.

60. Chiar dacă este adevărat că, astfel cum a fost subliniat de Comisie și de NMB în cadrul observațiilor lor, situația de fapt care a generat această cauză privea o situație foarte diferită, în sensul că era vorba despre o situație în care părțile la contractul de agenție optaseră pentru dreptul unei țări terțe, în care, prin definiție, sistemul de protecție a agentului comercial rezultat din Directiva 86/653 nu era aplicabil, nu este mai puțin adevărat că întrebarea adresată se înscria în cadrul unei divergențe notabile referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o normă juridică pentru a fi calificată drept dispoziție imperativă în sensul dreptului internațional privat⁴¹. Pentru a răspunde la această întrebare, Curtea s-a bazat, în cadrul examinării obiectivelor și a textului actului în cauză, pe constatarea că dispozițiile pertinente se dovedeau a fi necesare pentru realizarea obiectivelor tratatului⁴², dar și pe faptul că actul în cauză urmărea obiectivul protecției agentului⁴³. Prin analogie, se poate deduce din aceasta că, în vederea calificării unei dispoziții drept dispoziție imperativă, se poate ține seama de vocația unei anumite norme de a acorda protecție nu numai în raport cu interese strict publice, ci și în raport cu necesitatea de a ține seama de situația specifică a unui grup de persoane.

V – Concluzie

61. Ținând seama de toate considerațiile de mai sus, propunem să se răspundă la întrebarea adresată de Hof van Cassatie după cum urmează:

„Articolul 3 și articolul 7 alineatul (2) din Convenția privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, deschisă spre semnare la Roma la 19 iunie 1980, coroborate cu Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciale independenți trebuie interpretate în sensul că permit aplicarea, în ceea ce privește contractul, a normelor imperative ale legii țării forului, care oferă agentului comercial o protecție mai extinsă decât protecția impusă de această directivă în temeiul interesului special pe care statul membru îl acordă acestor dispoziții, chiar dacă se constată că dreptul aplicabil contractului este dreptul unui alt stat membru al Uniunii Europene, în care a fost asigurată respectiva protecție minimă care decurge din directiva menționată.”

39 — A se vedea Hotărârea Ingmar, citată anterior (punctul 10).

40 — *Ibidem* (punctul 25).

41 — *Ibidem* (în special punctele 16-19).

42 — *Ibidem* (punctele 23-25).

43 — *Ibidem* (punctul 20).